

DOI: 10.46340/eppd.2020.7.4.30

Marina Tolstoloutska

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2536-7821>

Academy of Labor, Social Relations and Tourism, Ukraine

CASSATION PROCEEDINGS ON CUSTOMS DISPUTES IN ADMINISTRATIVE PROCESS

Марина Толстолуцька

Академія праці, соціальних відносин і туризму, Україна

КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ З МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

The article reveals the essence and features of cassation proceedings on customs disputes in the administrative process.

Scientific approaches to understanding cassation proceedings in the administrative process are considered. Cassation proceedings on customs disputes in the administrative process are defined as regulated by the legislation on administrative process optional procedural stage of proceedings in customs disputes, during which the court of cassation verifies the legality and validity of court decisions that have entered in force, after their review by the administrative court of appeal, as well as decisions of administrative courts of appeal on the correct application of substantive law or violation of procedural law. General and special features of cassation proceedings on cases of customs disputes in the administrative process are highlighted.

Based on the analysis of the norms of the legislation in the administrative process, the stages of cassation proceedings on customs disputes in the administrative process have been identified and characterized. The most numerous cases on customs disputes, which are considered in cassation proceedings have been considered.

Keywords: customs disputes, customs legal relations, administrative process, cassation proceedings, subjects of customs legal relations, court of cassation.

Постановка проблеми. Реалізація норм законодавства з питань митної справи супроводжується значною кількістю митних спорів. Найбільш дієвим способом розв'язання митних спорів є їх вирішення у судовому порядку. Судовий розгляд цих спорів здійснюється адміністративними судами в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Виконання завдань адміністративного судочинства у спорах між владними та підвладними суб'єктами митних відносин залежить від прийняття судами адміністративної юрисдикції законних і обґрунтованих судових рішень. Однією із гарантій досягнення цієї мети є право на касаційне оскарження рішення адміністративного суду, яке спрямоване на забезпечення об'єктивного вирішення відповідного митного конфлікту та уникнення можливих помилок або ж неоднозначності підходів у правозастосуванні судами нижчих інстанцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розгляду різних публічно-правових спорів та питанням касаційного провадження в адміністративному судочинстві присвячені праці таких учених, як В.М. Бевзенко, С.В. Бакуліна, О.С. Булгаков, Р.П. Кайдашев, І.А. Качур, О.В. Константи́й, А.Т. Комзюк, О.С. Луніна, І.А. Малярчук, Н.Б. Писаренко, В.А. Сьоміна, К.О. Тимошенко, М.М. Ульмер, Н.Є. Хлібороб, А.В. Хоменко, В.І. Ярошенко та ін. Разом із тим, слід зазначити, що питання, пов'язані із особливостями касаційного провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві, є малодослідженими, а в умовах реформування адміністративного судочинства, розвитку та оновлення законодавчої бази, набувають особливої актуальності.

Метою статті є визначення сутності та особливостей касаційного провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. У юридичній літературі термін «касація» розуміється як оформлена передбачена законом скарга, прохання про перегляд судового акта; судова інстанція, що здійснює перегляд судового акта; процедура перегляду судового акта¹. М.І. Сірий вважає, що інститут касації процесуально зумовлений необхідністю забезпечення судового тлумачення спірних норм права в конкретній справі та їх однакового застосування в подібних ситуаціях усіма судами в державі. Його виникнення внаслідок особливостей правових систем, належних до романо-германської сім'ї. У них нормативно-правові акти, будучи провідним джерелом права, через певні об'єктивні та суб'єктивні фактори не завжди відрізняються досконалістю, чіткістю змісту, і це призводить до непоодиноких випадків неоднакового застосування їх норм судами. Усунення зазначеного функціонально тут як раз і покладається на касаційні суди, які, як правило, є останньою судовою інстанцією². При цьому М.І. Сірий зауважує, що касація передбачає перегляд виключно формальної сторони справи на предмет визначення легальності провадження та рішення в судовій справі. Вхідження в оцінку суті справи суперечить юридичній природі касаційного суду³.

А.Й. Осетинський зазначає, що інститут касації є правовою конструкцією взаємодії судової влади з законодавчою владою, він складає функціональну основу взаємодоповнення початку реалізації цих складових єдиної державної влади. Зокрема, інститут касації є інструментом забезпечення послідовного додержання в судах волі законодавця, що визначена у законах, послідовного утвердження стабільного правопорядку та основ державності. З іншого боку, касаційні рішення виступають для законодавця виразною формою визначення якості та ефективності прийнятих законів, виступають чітким «правовим сигналом» необхідності зміни й удосконалення тих чи інших матеріальних і процесуальних правових норм, застосування яких у суді супроводжується суттєвими ускладненнями в механізмі правозастосування⁴.

На думку М.М. Ульмера касаційне провадження в адміністративному судочинстві – це факультативна процесуальна стадія, яка становить собою сукупність адміністративно-процесуальних норм, які регулюють процесуальні відносини, що пов'язані зі здійсненням перевірки законності судових рішень суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судових рішень суду апеляційної інстанції повністю або частково⁵. Натомість Р.В. Кайдашев під касаційним провадженням в адміністративному судочинстві розуміє врегульовану адміністративно-процесуальними нормами систему процесуальних дій уповноважених суб'єктів, пов'язаних зі здійсненням перевірки законності та обґрунтованості судових рішень, що набрали законної сили, адміністративних судів першої інстанції, після їх перегляду адміністративним судом апеляційної інстанції, а також судових рішень адміністративних апеляційних судів щодо правильності застосування норм матеріального права чи порушення норм процесуального права⁶. У свою чергу В.І. Ярошенко касаційне провадження в адміністративному судочинстві визначає як врегульовані нормами КАС України процесуальні відносини, пов'язані з переглядом судом касаційної інстанції судових рішень, які набрали законної сили, на предмет перевірки однакового застосування норм матеріального і процесуального права та як процесуальну гарантію законності рішень та ухвал адміністративного суду першої та апеляційної інстанцій та захисту прав, свобод фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у публічно-правових відносинах⁷.

¹ Тимченко, П.М. (2002). *Научно-правовое исследование проблем обжалования судебных решений в гражданском процессе: история и современность*. Полтава: Издательство «Полтава», 250.

² Сірий, М.І. (2003). Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє. *Юридичний журнал*, 3, 112-119.

³ Сірий, М.І. (2003). Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє. *Юридичний журнал*, 3, 115.

⁴ Осетинський, А.Й. (2005). *Організація та функціональні засади діяльності касаційної інстанції (на прикладі судової палати Вищого господарського суду України)*: дисертація кандидата юридичних наук. Київ, 34.

⁵ Ульмер, М.М. (2014). *Касаційне провадження в адміністративному судочинстві України*: дисертація кандидата юридичних наук. Київ, 69.

⁶ Кайдашев, Р.П. (2016). *Перегляд судових рішень в адміністративному процесі України*: дисертація доктора юридичних наук. Київ, 203–204.

⁷ Ярошенко, В.І. (2016). *Касаційне провадження в адміністративному судочинстві України: теорія та практика*: автореферат дисертації кандидата юридичних наук. Київ, 11–12.

Цілком сприйнятною є позиція Е.Ф. Демського, згідно якої до завдань касаційного провадження в адміністративному судочинстві, доцільно віднести такі: 1) встановлення під час касаційного провадження порушень норм матеріального чи процесуального права, допущених судами першої та апеляційної інстанцій, які призвели до неправильного вирішення адміністративної справи; 2) виправлення помилок судів першої та апеляційної інстанцій у питаннях застосування названих норм; 3) забезпечення правильного та однакового правозастосування судами нижчого рівня; 4) формування судової практики¹.

Касаційному провадженню в адміністративному судочинстві притаманні такі ознаки: системність – цей вид провадження є системним утворенням, яке складається із сукупності взаємопов'язаних та взаємопослідовних процесуальних елементів; мета – перевірити правосудність судових рішень судів нижчих інстанцій, які набрали законної сили, з метою усунення судових помилок, які у них містяться; об'єкт перевірки – судові рішення адміністративних судів першої інстанції, після їх перегляду апеляційною інстанцією, та судові рішення адміністративних судів апеляційної інстанції, які набрали законної сили; межі перевірки – встановлення відповідності судових рішень, які оскаржуються нормами матеріального та процесуального права². Отже, касаційне провадження у справах з митних спорів перевіряє правильність діяльності судів першої та апеляційної інстанції у конкретній адміністративній справі, що пов'язана з переміщенням предметів через митний кордон України.

Порядок касаційного провадження у справах з митних спорів визначено у главі 2 розділу III КАС України. Відповідно до ч. 1 ст. 327 КАС України судом касаційної інстанції в адміністративних справах є Верховний Суд³. Реалізуючи цілі та завдання адміністративного судочинства, Верховний Суд діє стадійно, тобто розгляд і вирішення митного спору здійснюється послідовно, в межах окремо взятої процесуальної стадії⁴. Аналіз норм КАС України в межах касаційного провадження дозволяє виокремити такі стадії касаційного провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві: 1) звернення до суду касаційної інстанції (ст. ст. 327–331 КАС України); 2) відкриття касаційного провадження (ст. ст. 332–334 КАС України); 3) підготовка справи до касаційного розгляду (ст. ст. 335–342 КАС України); 4) попередній розгляд справи (ст. 343 КАС України); 5) касаційний розгляд справи (ст. ст. 344–349 КАС України); 6) винесення рішення по справі (ст. ст. 350–360 КАС України).

На стадії звернення до суду касаційної інстанції учасники митного спору реалізують своє право на касаційне оскарження шляхом подання касаційної скарги, форма і зміст якої визначена у ст. 330 КАС України⁵. Згідно ч. 1 ст. 328 КАС України учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в касаційному порядку рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи, а також постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково у випадках, визначених цим Кодексом⁶.

Під час вирішення судом питання про відкриття касаційного провадження здійснюється попередня перевірка матеріалів касаційної скарги та можуть бути прийняті такі рішення: залишити касаційну скаргу без руху, повернути касаційну скаргу, відмовити у відкритті касаційного провадження, відкрити касаційне провадження у справі. У ст. 334 КАС України встановлено, що за відсутності підстав для залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги чи відмови у відкритті касаційного провадження суд касаційної інстанції постановляє ухвалу

¹ Демський, Е.Ф. (2008). *Адміністративне процесуальне право України*: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 364.

² Кайдашев, Р.В. (2016). *Перегляд судових рішень в адміністративному процесі України*: дисертація доктора юридичних наук. Київ, 193.

³ *Кодекс адміністративного судочинства України, ч. 1 ст. 327, гл. 2. 2005* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (2020, липень, 27).

⁴ Пчелін, В.Б. (2017). *Організація адміністративного судочинства України: правові засади*: автореферат дисертації кандидата юридичних наук. Харків, 19.

⁵ *Кодекс адміністративного судочинства України, ст. 330, гл. 2. 2005* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (2020, липень, 27).

⁶ *Кодекс адміністративного судочинства України, ч. 1 ст. 328, гл. 2. 2005* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (2020, липень, 27).

про відкриття касаційного провадження у справі. Питання про відкриття касаційного провадження у справі вирішується колегією суддів у складі трьох суддів не пізніше двадцяти днів з дня надходження касаційної скарги або з дня надходження заяви про усунення недоліків, поданої у порядку, визначеному статтею 332 цього Кодексу¹.

В ході підготовки справи до касаційного розгляду суд касаційної інстанції надсилає копії касаційної скарги та доданих до неї матеріалів учасникам справи разом з ухвалою про відкриття касаційного провадження у справі; вирішує питання щодо доповнення, зміни, відкликання касаційної скарги чи відмови від неї; з'ясовує склад учасників справи; вирішує письмово заявлені клопотання учасників справи; вирішує питання про можливість попереднього розгляду справи або письмового провадження за наявними у справі матеріалами у суді касаційної інстанції; вирішує питання про зупинення виконання судових рішень, які оскаржуються; вирішує інші питання, необхідні для касаційного розгляду справи. Усі рішення, ухвалені суддею-доповідачем під час підготовки справи до касаційного розгляду, викладаються у формі ухвали. Після проведення підготовчих дій суддя-доповідач призначає справу до касаційного розгляду у судовому засіданні чи у порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами².

Попередній розгляд справи має бути проведений протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем без повідомлення учасників справи. У попередньому судовому засіданні суддя-доповідач доповідає колегії суддів про обставини, необхідні для ухвалення судового рішення судом касаційної інстанції. Суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення. Суд касаційної інстанції скасовує судові рішення за наявності підстав, які тягнуть за собою обов'язкове скасування судового рішення. Справа призначається до розгляду у судовому засіданні, якщо хоч один суддя із складу суду дійшов такого висновку. Про призначення справи до розгляду у судовому засіданні постановляється ухвала, яка підписується всім складом суду³.

Касаційний розгляд справи може здійснюватися у судовому засіданні або в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами. Касаційний розгляд справи у судовому засіданні здійснюється за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження, з урахуванням положень ст. 341 КАС України⁴. При цьому згідно ст. 344 КАС України суд касаційної інстанції використовує процесуальні права суду першої інстанції виключно для перевірки правильності застосування норм матеріального і процесуального права судами першої та апеляційної інстанцій. Суд касаційної інстанції може розглянути справу в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами у разі: 1) відсутності клопотань від усіх учасників справи про розгляд справи за їх участю; 2) неприбуття жодного з учасників справи у судові засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання; 3) перегляду ухвал судів першої та апеляційної інстанцій; 4) перегляду рішень суду першої інстанції та постанов апеляційної інстанції у справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження. Якщо під час письмового провадження за наявними у справі матеріалами суд касаційної інстанції дійде висновку про те, що справу необхідно розглядати у судовому засіданні, то він призначає її до касаційного розгляду в судовому засіданні. Якщо справа була розглянута в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами, то копія постанови або ухвали суду касаційної інстанції надсилається учасникам справи в порядку, визначеному КАС України⁵. Необхідно відмітити, що за наявності підстав суд касаційної інстанції може передати справу на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду⁶.

¹ Кодекс адміністративного судочинства України, ст. 334, гл. 2. 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (2020, липень, 27).

² Кодекс адміністративного судочинства України, ст. 340, гл. 2. 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (2020, липень, 27).

³ Кодекс адміністративного судочинства України, ст. 343, гл. 2. 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (2020, липень, 27).

⁴ Кодекс адміністративного судочинства України, ст. 344, гл. 2. 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (2020, липень, 27).

⁵ Кодекс адміністративного судочинства України, ст. 345, гл. 2. 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (2020, липень, 27).

⁶ Кодекс адміністративного судочинства України, ст. 346, гл. 2. 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (2020, липень, 27).

За результатами касаційного розгляду справи суд касаційної інстанції має право залишити судові рішення без змін, скасувати або його змінити. Відповідно до ст. 355 КАС України суд касаційної інстанції за результатами розгляду касаційної скарги ухвалює судові рішення у формі постанов згідно з вимогами, встановленими ст. 34 та главою 9 розділу II КАС України, з урахуванням особливостей, зазначених у главі 2 розділу III. Процедурні питання, пов'язані з рухом справи, клопотання та заяви учасників справи, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення провадження у справі, а також в інших випадках, передбачених КАС України, вирішуються судом касаційної інстанції шляхом постановлення ухвал у порядку, визначеному цим Кодексом для постановлення ухвал суду першої інстанції¹.

Аналіз судової практики з митних спорів дозволяє стверджувати, що за результатами касаційного перегляду скасовувалося кожне третє судові рішення. Найбільш численними справами цієї категорії були справи з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності щодо коригування митної вартості товару, справи зі спорів з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності щодо визначення коду товару за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) та справи зі спорів з приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності щодо повернення платникам податків митних та інших платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету, контроль за справлянням яких здійснюється митними органами².

Підсумовуючи викладене та враховуючи судову практику з митних спорів доцільно констатувати, що касаційному провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві властиві загальні та особливі ознаки. До останніх, характерних виключно касаційному провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві, необхідно віднести такі: сферою касаційного провадження у справах з митних спорів є митні правовідносини; обов'язковими учасниками касаційного провадження у справах з митних спорів є митні органи та фізичні чи юридичні особи, що здійснюють дії щодо переміщення предметів через митний кордон України; касаційна скарга повинна супроводжуватися документами, необхідними для здійснення митного контролю та митного оформлення предметів, що переміщуються через митний кордон України.

Висновки. Касаційне провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві – це врегульована нормами законодавства про адміністративне судочинство факультативна процесуальна стадія провадження у справах з митних спорів, в ході якої суд касаційної інстанції здійснює перевірку законності та обґрунтованості судових рішень, що набрали законної сили, адміністративних судів першої інстанції, після їх перегляду адміністративним судом апеляційної інстанції, а також судових рішень адміністративних апеляційних судів щодо правильності застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права. Метою касаційного провадження у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві є можливість оскарження рішення адміністративного суду для справедливого вирішення справ з митних спорів та захисту прав, свобод і законних інтересів суб'єктів митних правовідносин. З метою підвищення ефективності здійснення правосуддя у справах з митних спорів Касаційному адміністративному суду у складі Верховного Суду України доцільно щорічно узагальнювати практику застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України.

References:

1. Timchenko, P.M. (2002). *Naucno-pravovoe issledovanie problem obgalovania sudebnihih reshenii v grasdanskom processe: istoria i sovremennost* [Scientific and legal research of the problems of appealing court decisions in civil proceedings: history and modernity]. Poltava: «Poltava». [in Ukrainian].
2. Sirii, M.I. (2003). *Sistema peregladu sudovih rishen v Ukrayiny: poglad u maybutne* [Judicial review system in Ukraine: a look into the future]. *Yuridichnii zhurnal* [Legal journal], no. 3, 112-119. [in Ukrainian].
3. Osetinskii, A.I. (2005). *Organizacia ta funktsionalni zasady diyalnosti kasaciinoi instancii (na prikladi sudovoi palati Vishogo gospodarskogo sudu Ukrayiny)* [Organization and functional principles of the cassation instance (on the example of the judicial chamber of the Supreme Commercial Court of Ukraine)]. Kyiv. [in Ukrainian].

¹ Кодекс адміністративного судочинства України, ст. 355, гл. 2. 2005 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (2020, липень, 27).

² Довідка щодо узагальнення практики застосування адміністративними судами положень Митного кодексу України в редакції від 13 березня 2012 року 2017 (Вищий адміністративний суд України). Офіційний сайт Вищого адміністративного суду України. <http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/>. (2020, липень, 28).

4. Ulmer, M.M. (2014). *Kasaciine provadgenya v administrativnomu sudocinstvi Ukrayiny* [Cassation proceedings in the administrative proceedings of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Kaidashev, R.P. (2016). *Pereglad sudovih rishen v administrativnomu procesi Ukrayiny* [Review of court decisions in the administrative process of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Yaroshenko, V.I. (2016). *Kasaciine provadgenya v administrativnomu sudocinstvi Ukrayiny: teoria ta practica* [Cassation proceedings in the administrative proceedings of Ukraine: theory and practice]. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Demskii, E.F. (2008). *Administrativno procesualne pravo Ukrayiny* [Administrative procedural law of Ukraine]. Kyiv: «Yurinkom». [in Ukrainian].
8. *Kodeks administrativnogo sudocinstva Ukrayiny 2005* (Verkhovna Rada Ukrayiny). [Code of Administrative Procedure of Ukraine 2005 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny* [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> [in Ukrainian]. (2020, July, 27).
9. Pchelin, V.B. (2017). *Organizacia administrativnogo sudocinstva Ukrayiny: pravovi zasadi* [Organization of administrative proceedings in Ukraine: legal principles]. Kharkiv. [in Ukrainian].
10. *Dovidka shodo uzagalnenya practici zastosuvanya advinistrativnimi sudami poloshen Mitnogo kodeksu Ukrayiny v redakcii 13 bereznya 20212 roku 2017* [Reference on generalization of the practice of application by administrative courts of the provisions of the Customs Code of Ukraine as amended on March 13, 2012]. <http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/postanova_plenumu_2_13-03-2017/> (2020, July, 28). [in Ukrainian].